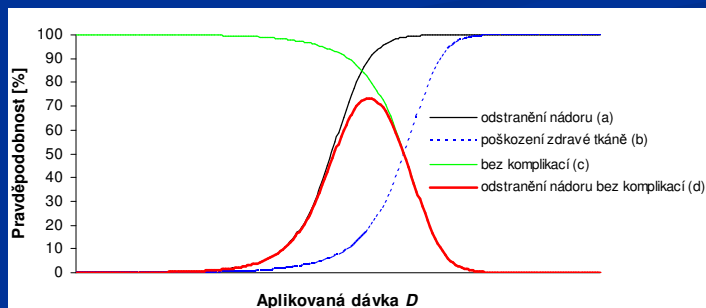

Radioterapie

Tomáš Pokorný

Radioterapie

- lokální léčebná metoda, méně pokročilé nádory; paliativní léčba
- maximalizovat pravděpodobnost odstranění nádoru, minimalizovat pravděpodobnost vzniku komplikací
- dopravit do nádorového ložiska letální dávku, nepřekročit toleranční dávku okolních tkání
- přizpůsobit oblast předávané dávky podle tvaru ložiska
- frakcionace

Princip radioterapie

- Částice s velkou energií narazí na atom v buňce a předá mu svou energii, což většinou vede na vyražení atomu z molekuly
- Poškozené buňky umírají a jsou sami odstraněny tělem

Druhy radioterapie

Využití účinků ionizujícího záření na živou tkáň:

- záření Alfa (protony a lehké ionty) – Hadronová terapie
- záření Beta (elektrony) – radikální radioterapie
- záření Gama, X (fotony)

Druhy radioterapie

Klasické techniky radioterapie

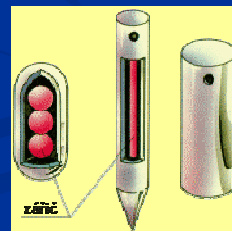
- Brachyterapie
- Terapie externími či fotonovými svazky

Speciální techniky radioterapie

- Stereotaktická teleradioterapie a radiochirurgie
- Radioterapie pomocí hadronů
- Neutronová záchytová terapie na bóru (NBCT)

Brachyterapie (ozařování zblízka)

- brachy = řecky „malá vzdálenost“
- LDR – malý dávkový příkon, dlouhá doba ozařování (10^{ty} hod.)
- HDR – velký dávkový příkon, krátká doba ozařování; afterloading
- je používáno u relativně malých a dobře přístupných nádorových ložisek
- zdroj záření se zavádí do bezprostřední blízkosti nádoru (např. do pochvy nebo do průdušek)
nebo ve formě jehel či drátů přímo do nádorového ložiska (např. do nádoru prsu nebo konečníku)

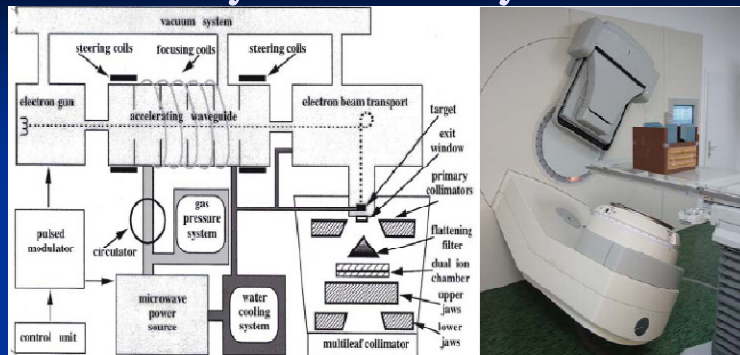
Brachyterapie

- zdokonalení představuje tzv. **afterloading**:
do cílové oblasti či tělesné dutiny se nejprve přesně zavede **kanyla**; do ní se pak na stanovenou dobu zavádí vlastní zářič
- používají se zářiče: ^{60}Co , ^{137}Cs , ^{192}Ir
(dříve i ^{226}Ra - nevýhoda - vzniká Rn)
- zářiče mají tvar kuliček, jehel, nebo tub

Terapie externími fotonovými či elektronovými svazky

- Ozařuje se povrch pacienta.
- Přístroje:
  - Radionuklidové ozařovače (^{60}Co , ^{137}Cs)
  - Lineární urychlovač
- Využívá se radiosenzitivity tkání (míry pravděpodobnosti poškození po ozáření určitou dávkou).
- V praxi je obtížné najít přijatelnou dávku záření a radiosenzitivitu tkání, tak aby jsme dosáhli přijatelného poměru poškození zdravé a nemocné tkáně.
- Použití více svazků záření, které do pacienta vstupují z různých směrů a protínají se v jednom bodě (izocentru).

Klinický lineární urychlovač

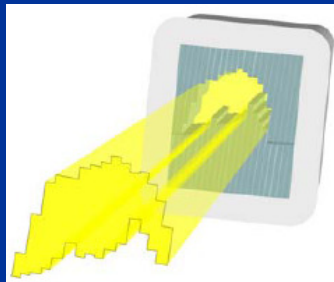
- Urychluje elektrony na jednotky až desítky MeV.
- e^- produkované LU interagují s terčem z těžkého kovu a produkují RTG (brzděné) záření, které je kolimováno a ozařuje lézi
- svazek e^- lze pomocí EM pole různě vychylovat $\Rightarrow$ ozařování RTG zářením úzkým svazkem z mnoha stran $\Rightarrow$ dovoluje ozařování nádoru větší dávkou

Lineární urychlovač

- K tvarování svazku se používá
  - stínění z kovu s nízkou teplotou tání
  - **vícelistý kolimátor (MLC)** - je částí klinického lineárního urychlovače, která zastíňuje paprsky a tím umožní vytvoření různých tvarů radiačního pole.
- Filtr vytváří stejnou intenzitu (fluenci) záření v definované oblasti
- používá se typicky 6-10 svazků

Radioterapie svazky s modulovanou fluencí (IMRT)

- Vychází z předchozí technologie MLC.
- Umožňuje navíc vytvářet série nepravidelných subpolí s různou relativní vahou.

Stereotaktická radioterapie a radiochirurgie

- Extrémně vysoká terapeutická dávka záření
- Nutná vysoká přesnost ozáření
- Pacient musí být dobře fixován k přístroji
- Přístroje:
  - Leksellův gama nůž
  - Lineární urychlovač se speciálními kolimátory s válcovou aperturou či tzv. mikro-MLC (MLC s proměnnou a velmi malou šířkou lamel).

Laksellův gama nůž

Laksellův gama nůž

- radionuklidový ozařovač
- zdrojem gama záření je 201 URZ ^{60}Co
- technologie nahrazující klasickou operaci při odstraňování nitrolebních lézí (nádorů, cévních malformací)

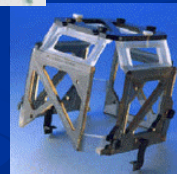
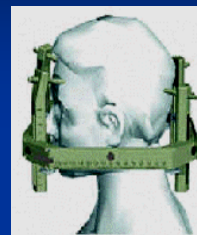
Technologie

Leksellův gama nůž se skládá ze tří hlavních komponent:

- 1) Radiační jednotka (ukrývající 201 zdrojů gama záření sbíhajících se do jednoho ohniska), se čtyřmi vyměnitelnými kolimačními helmicemi s kolimátory 4, 8, 14 a 18 mm a léčebným lůžkem.
- 2) Leksellův stereotaktický rám (Leksellův koordinátový rám)
- 3) Plánovací systém.

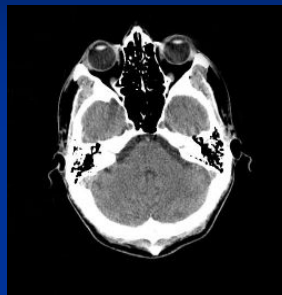
Postup aplikace LGN- příprava

- Pacientovi je upevněn na hlavu stereotaktický rám (lokální anestetika v místě upevnění šroubů)

Postup aplikace LGN- mapování

- V souladu s polohou stereotaktického rámu je pomocí metod CT, MRI, případně digitální subtrakční angiografie přesně stanovena lokalizace poranění (nátoru) a označeno místo a úhel průniku záření

Postup aplikace LGN-plánování

- Tvorba radiačního plánu na základě výsledků vyšetření pomocí zobrazovacích metod.
- Počítačová simulace

Postup aplikace LGN-léčba

- Umístění pacienta do komory s kobaltovým zářičem, který emituje gama záření o vysoké energii přes kolimátorovou helmici s 201 zářiči ^{60}Co

Indikace LGN

Při rozhodování o „indikaci“ LGN jsou brána tato hlediska:

- hloubka a nepřístupnost poranění (nádoru)
- v mozku (LGN umožňuje zásah v hloubce mozkové tkáně)
- přilehlost artérií a nervů a dalších struktur (LGN je přesný)
- citlivost tkáně k radioaktivnímu záření (okolní tkáň je vystavena minimální radiační zátěži)
- vyloučení rizika krvácení, infekcí a dalších post operativních komplikací
- krátká délka hospitalizace
- 70% ceny klasických neurochirurgických výkonů

Výkony k indikaci LGN

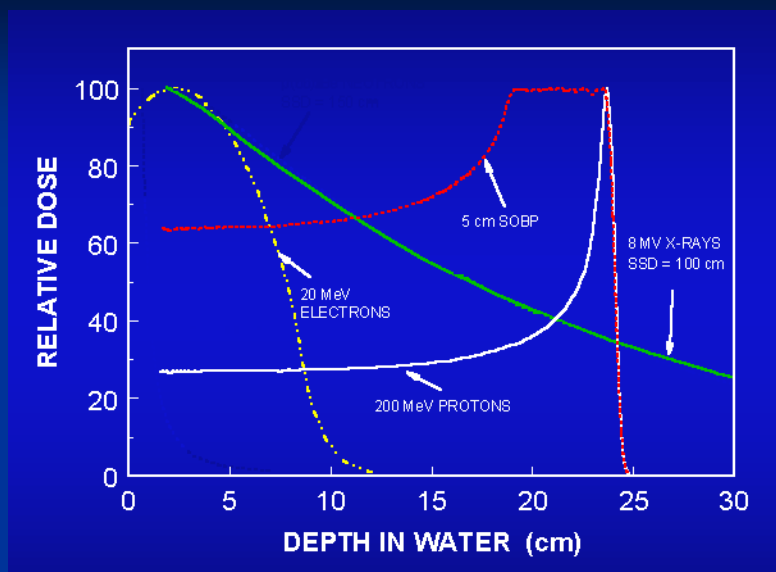
- **Cévní onemocnění:**
  - Arterio-Venózní malformace
- **Nezhoubné nádory:**
  - Akustický Neurom
  - Meningiom
  - Hypofýza
  - Šišinka mozková
  - Craniopharyngiom
  - Hemangioblastom
  - Nádory hlasivek
- **Zhoubné nádory:**
  - Metastázy
  - Zhoubný chrupavkový nádor
  - Nádory oční
  - Hemangiopericytom
- **Funkční poruchy:**
  - Úporné bolesti
  - Bolest trojklaného nervu
  - Parkinsonova nemoc
  - Psychoneurózy
  - Epilepsie

Radioterapie pomocí hadronů

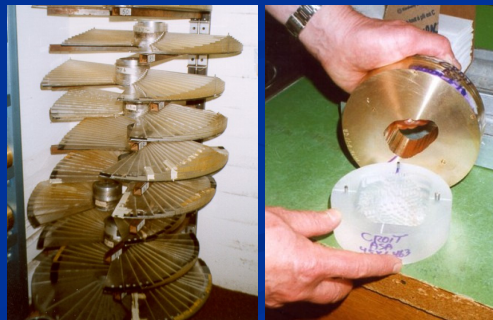
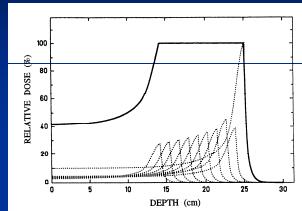
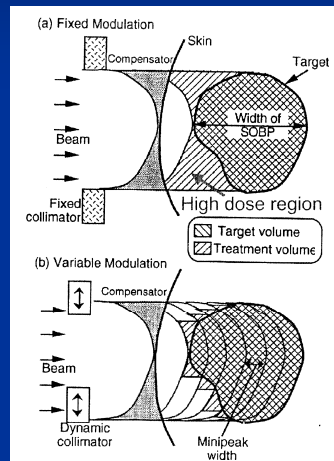
- protony, lehké ionty
- U těžkých nabitých částic se dosahuje maxim deponované energie až hluboko v tkáni blízko max. dosahu částic.
- Proto lze dosáhnout podstatně vyšší konformity dávkové distribuce (šetření zdravé tkáně) s velmi malým počtem svazků
- Další výhoda těžkých nabitých částic je v radiobiologii – díky vysokému LET (lineární přenos energie) mají výrazně vyšší radiobiologickou účinnost v oblasti maxima depozice energie – tzv. Braggova píku.
- Menší okysličení nádoru než u fotonů.

Technické požadavky HT

- dosah ve tkáni
  - nádory očí 2-3,5 cm
  - oblast hlavy a krku 2-10 cm
  - uvnitř těla 2-25 cm
- potřebná maximální energie
  - protony 220-250 MeV
  - ionty až 400 MeV
- ozáření celého objemu
  - posun Braggova maxima (1-3 mm) filtry → kroky změny E (0,5-1 MeV)
  - aktivní scanning – meandrovitý paprsek
- dávková rychlost → tok částic
- urychlovače
  - cyklotron (IBA, Accel)
  - synchrotron (PIMMS, PRAMES, Optivus)

Modulace svazku (pasivní rozptyl)

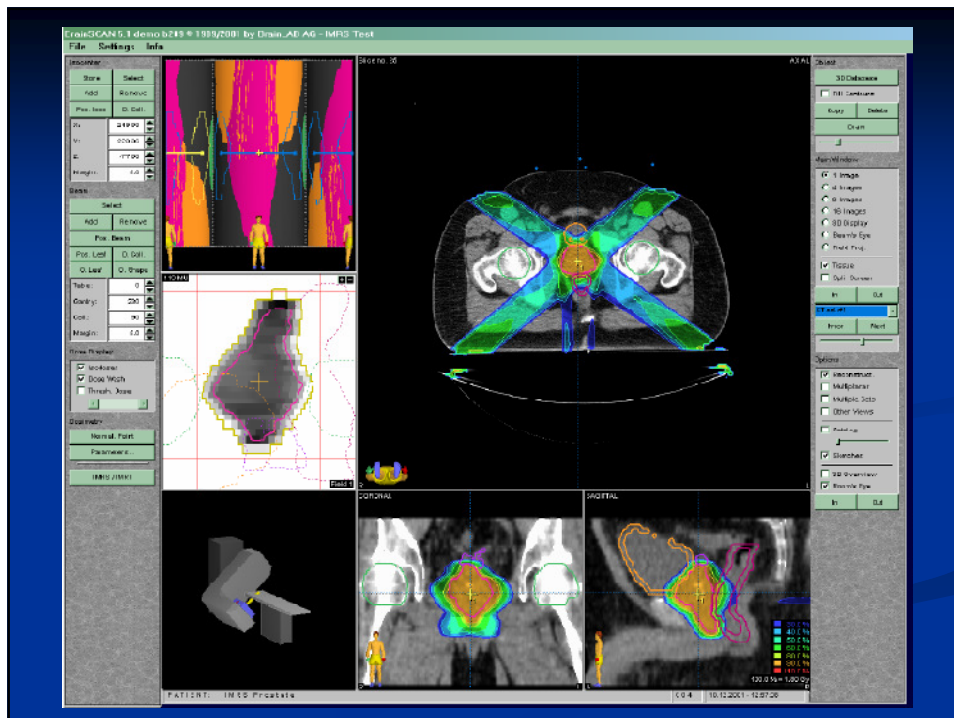

Neutronová záchyťová terapie na bóru (BNCT)

- Zdroj neutronů: reaktor nebo urychlovač nabitých částic.
- Používá se pro léčbu mozkových lézí.
- Substance s izotopem ^{10}B pro vychytávání postižených tkání.
- Ozáření svazkem neutronů, dochází k (neutronovému záchytu) s jádrem bóru.
- Rozpad na ^4He a jádro ^7Li
- Energie je deponována přímo v postižené tkáni.
- Vysoká cenová a technická náročnost a problémy se selektivitou substance.

Plánování léčby

- Plánování léčby se provádí pomocí moderních výpočetních systémů.
- Plánovací systémy využívají radiodiagnostické metody.
- Tyto metody řídí počet použitých svazků ozařování, fluenci v bixelech, geometrii aktuálního svazku (úhel ramene urychlovače a úhel rotace stolu s pacientem)
- Simulace (ověření)
  - pomocí simulátoru (RTG, CT)
  - shodný stůl s ozařovacím, fixační pomůcky pacienta

Radioterapie – hledisko pacienta

- Ozařování po dobu 1 – 7 týdnů
- Jednou, ale vícekrát denně
- Mnoho vedlejších příznaků
  - nechutenství, zvýšená únava a nesoustředěnost
  - na kůži se objevuje zarudnutí nebo svědivá vyrážka a po větší dávce puchýře nebo lehké mokvání kůže
  - v ozářené oblasti mizí ochlupení a vlasy

Radioterapie - přístroje

Klinický urychlovač

Radioterapie - přístroje

LU s MV portálem

Radioterapie - přístroje

Plánovací simulátor

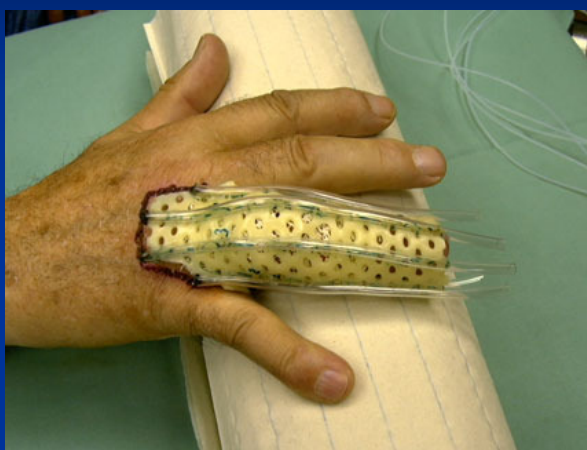

Radioterapie - přístroje

Zavádění zářičů do blízkosti nádoru (brachyterapie)

Radioterapie - přístroje

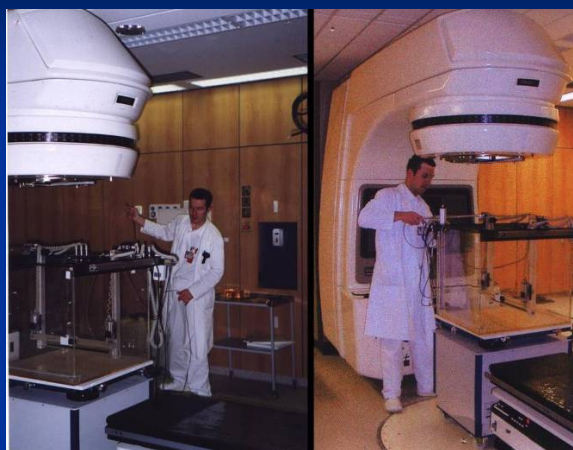
Zavádění zářičů do blízkosti nádoru (brachyterapie)

Radioterapie - přístroje

Záříč na afterloading (HDR)
(dodatečné zavádění zářičů na
brachyterapii)

Radioterapie - přístroje

Měření vyzářené dávky a parametrů záření vodním fantomem

Radioterapie - přístroje

Přístroj využívající velmi přesného kolimátoru (optického zaměřovače, který usměrňuje paprsek)

Na obr. je dále vidět naznačené rozprostírání dávky kyvem (aby nedošlo k poškození mozku)